

Yhdysvaltalaisen retoriikan monet kasvot

Käsityksemme siitä, mistä yhdysvaltalaisessa retoriikassa on kyse, väritytty tavallisesti viimeisten vuosien tai vuosikymmenten perusteella. Näemme sen kiteytyvän niissä kulttuurisissa ja poliittisissa käytänteissä, jotka kärjistyvät tämän päivän kansainvälisissä kriiseissä ja markkinatalouden vääristymissä. Kritiikille, jota tämän päivän näkökulmasta harjoitamme yhdysvaltalaisesta retoriikkaa kohtaan, on monissa tapauksissa enemmän kuin hyvät perusteet. Retoriikan ymmärtämiselle on kuitenkin keskeistä, että ymmärrämme myös sen oppihistoriallisen kaaren, joka johtaa nykypäivään. Tavoitteenani on tässä osoittaa, että tuon historiallisen kaaren kautta avautuva retoriikka on traditioltaan huomattavasti monimuotoisempi, itsekriittisempi ja eettisesti valvettuneempi kuin mitä yhdysvaltalaisen retoriikan kritiikissä usein oletamme.

Kirjoitus perustuu retoriikan oppihistoriaa ja alan teorioiden kehittymistä käsittelevän kirjallisuuden kriittiseen vertailuun. Vertailu on suurelta osin henkilö- ja tuotantolähtöistä. Asetan rinnakkain ne tulkinnat, joita esimerkiksi Weaverin, Campbellin tai Whatelyn tuotannosta on tehty, ja pyrin seuraamaan, miten nämä tulkinnat välittyvät käsityksiin siitä, millaiseksi oppiaineeksi ja tieteenalaksi retoriikka yhdysvaltalaisessa traditiossa ymmärretään. Luonteviksi rinnakkaisiksi lähteiksi tässä ovat kuin itsestään asemoituneet retoriikan ensyklopediat (kuten Enos 1996 ja Sloane 2001), viime vuosien keskeiset oppikirjat (kuten Conley 1990 ja Foss & Foss & Trapp 1985) sekä tulkinnoiltaan historiankirjoituksen valtavirrasta poikkeavaa linjausta edustavat teokset (kuten Barilli 1989 ja Vickers 1990). Näin muodostunutta kokonaiskuvaa on täydennetty artikkeleilla ja tutkimuksilla, jotka kohdistuvat historiallisen kaaren hahmottamisen kannalta keskeisiin yksityiskohtiin. Tällaisia ovat olleet esimerkiksi uuden retoriikan ja retorisen kritiikin muotoutumista käsittelevät työt (kuten Black 1965; Johannesen & Strickland & Eubanks 1970; Perelman 1971).

Pyrkimykseni on näin osaltaan jatkaa sitä keskustelua, jota retoriikan historiasta ja nykytilasta on viime vuosina Suomessakin käyty vilkkaasti (Summa 1996; Palonen 1997; Blomstedt 2003). Retoriikan historia on, Allan Megillin ja Donald McCloskeyn (1987) kuuluisan luonnehdinnan mukaan, itsessään retoriikkaa. Tulkintamme siitä, mikä yhdysvaltalaiselle retoriikalle on ominaista, on retorisen prosessin tulosta. Tämä pätee myös omaan esitykseeni. Nostan eri teoksista esille yksityiskohtia ja argumentteja sen mukaisesti, kuinka vakuuttaviksi, perustelluiksi ja luotettaviksi ne tulkitsen. Henkilö- ja oppiainehistoria nostaa esille tiettyjä havaintoja, esimerkiksi aate- tai kulttuurihistoriallisempi ote toisi kenties mukanaan hyvinkin toisen tyyppisiä sisältöjä ja loppupäätelmiä.¹

Brittiläiset ja saksalaiset juuret

Yhdysvaltalaisesta retoriikasta puhuttaessa unohtuu kovin usein, että sen juuret ja henki ovat itse asiassa syvällä eurooppalaisessa ajattelussa – toisaalta Britteinsaarilla, toisaalta siinä hegemoniassa, jonka retoriikka saksalaisella kielialueella sai aikaan. Retoriikan keskeiset käsi- ja oppikirjat, kuten Conley (1990), Enos (1996) tai Sloane (2001), korostavat tavallisesti nimenomaan brittiläisten oppien merkitystä yhdysvaltalaisen retoriikan muovautumisessa, koska niin käsitteistö kuin tarkastelutavatkin lainattiin alkuvaiheessa suurelta osin brittiläisen retoriikan perinteestä. Saksassa tapahtuneilla käänteillä oli kuitenkin myös selkeä vaikutuksensa siihen, mitä uudella mantereella etenkin 1800–1900-luvuilla tapahtui.

Brittiläisessä retoriikassa on kyse lukuisten kirjoittajien muodostamasta, suhteellisen yhtenäisestä ja samansuuntaisesta traditiosta. Tradition avaajana voidaan pitää Thomas Wilsonia (1523–1581), jonka *Arte of rhetorique* ilmestyi ensimmäisen kerran vuonna 1553, mutta se julkaistiin suuren suosion vuoksi lopulta kahdeksan kertaa, viimeisen kerran postuumisti vuonna 1585. Sisällöllisesti merkittävämpää kehitystyötä alkoi kuitenkin tapahtua vasta 1600-luvulla, ja yhdysvaltalaisen tradition ymmärtämisen kannalta keskeisimmät käänteet ajoittuvat 1600–1700-lukujen taitteeseen. Merkittävässä asemassa on John Wardin (1679–1758) liki 900-sivuinen *A system of oratory*, joka on nimensä mukaisesti hyvin systemaattinen sekä laajuudestaan huolimatta pedagogisesti ja rakenteellisesti toimiva esitys.

Toinen yhdysvaltalaisittain hyvin merkittävä brittiläisen retoriikan edustaja oli Thomas Sheridan. Sheridan (1719–1788) oli aikanaan tunnettu ja tunnustettu irlantilais-brittiläinen näyttelijä, jonka *follow nature* -koulukunnan periaatteet vaikuttivat nimenomaan Yhdysvalloissa aina 1900-luvulle saakka. Koulukunta lähti liikkeelle tilanteille antautumisesta. Hyvä reettori puhuu Sheridanin mukaan spontaanisti ja täydestä sydäimestä – puhe kumpuaa syvistä kokemuksista ja elämyksistä. Sheridan painotti tätä kautta aidon puhumisen ainutkertaisuutta ja sitä, että puhujan tehtävä on luoda jotain koskettavaa. Sheridanin oman aikansa bestseller-teos, *Lectures on elocution*, ilmestyi Englannissa vuonna 1763, ja Yhdysvalloissa uusintapainoksena vuonna 1803.

Kolmas, ja tässä mainituista kenties keskeisin kirjoittaja on kuitenkin George Campbell. Campbellin (1719–1796) pääteos, *Philosophy of rhetoric* vuodelta 1776, on edelleen yksi yhdysvaltalaisen retoriikan tutkimuksen kivijaloista. Teosta voidaan pitää vallankumouksellisena monessakin mielessä. Siinä missä retoriikka ennen Campbellia oli kiinnostunut siitä, miten ala suhteutuu puhujaan, yleisöön, yhteiskuntaan tai ympäröivään kulttuuriin, *Philosophy of rhetoric* pyrki kohdistamaan keskustelun nimenomaan alaan itseensä. Mitä retoriikka on ja mitä sen pitäisi olla?

Campbell itse asiassa tavoitteli samaa kuin I.A. Richards samannimisellä teoksellaan uuden retoriikan yhteydessä 150 vuotta myöhemmin. Niin Richardsin *Philosophy of rhetoric* (1936/1945) kuin Campbellinkin teos ravistivat vakiintuneita tarkastelutapoja. Campbell avasi polun, jota yhdysvaltalaisessa retoriikassa sittemmin on seurattu: ollakseen itsestään tietoinen ja kehittymään pyrkivä tieteenala, retoriikan on edellytettävä itseltään itsekritiistä ja itseään analyttisesti tarkastelevaa otetta.

Brittiläinen retoriikka on kuitenkin paljon enemmän kuin pelkästään yksittäisiä kirjoittajia. Kirjoittajien listaahan voitaisiin huomattavasti Wilsonin, Wardin, Sheridanin ja Campbellin lisäksi laajentaa huomattavasti. Laajaa keskustelua herättivät esimerkiksi John Lawsonin ja Hugh Blairin retoriikkaa koskevat kirjoitukset. Blair tuli hyvin tunnetuksi belletristiseen analyysiin sisältyvästä kirjoitetun ja puhutun kielen rajojen ylittämisestä, Lawson puolestaan antiikin oppien rehabilitoin-

nistaan. Nimiä merkittävämpää on kuitenkin se laaja ja monisyinen retoriikasta keskustelemisen perinne, joka brittiläisestä retoriikasta kulkeutui Yhdysvaltoihin. Retoriikasta piti keskustella ja sitä tuli oppia ymmärtämään. Tämä perinne siirtyi suoraan uudelle mantereelle.

Brittiläisen perinteen seuraaminen ei kuitenkaan suinkaan tarkoittanut sitä, että Yhdysvalloissa olisi imitoitu brittiläisiä käytännön oppeja, vaan usein ennemminkin päinvastoin. Brittiläinen retoriikka toimi yhdysvaltalaiselle perinteelle niin kielen, tyylin kuin esimerkiksi esittämisen rakenteidenkin suhteen eräänlaisena peilinä. Esimerkiksi Wardin kirjaamat hyvän esiintymisen käytännöt toimivat monesti jopa suoranaisena vastapoolina yhdysvaltalaisille lukijoille. Kun Yhdysvalloissa lähdettiin kehittämään omaehtoista uuden mantereen retoriikkaa, brittiläinen traditio tarjosi valmiita esimerkkejä ja malleja siitä, millaista yhdysvaltalaisen retoriikan haluttiin olevan – ja mistä sen toisaalta haluttiin pysyvän kaukana. Brittiläinen retoriikka ei ollut ihanne käytännön oppiensa, vaan juuri älyllisen ja analyttisen pureutuvan keskustelukulttuurin vuoksi.

Harvemmin pohdittu, mutta yhdysvaltalaisen retoriikan tradition ymmärtämisen kannalta brittiläisen retoriikan kanssa likimain yhtä tärkeä vaikutin löytyy saksalaisesta perinteestä. Saksaa ja Yhdysvaltoja yhdisti 1700–1800-luvun retoriikan kehityksessä moni seikka. Kummallakin kielialueella nousi toisaalta kova tarve tieteellistää klassista puheoppia, ja tieteellistäminen kulki käsi kädessä filosofian ja tieteellisen maailmankuvan kehityksen kanssa. Yhdysvalloille oli ominaista, jo ennen kuin pragmatismia oikeastaan tunnistettiin omaehtoiseksi traditiokseen, teknisen käytännöllisyyden ja toimivuuden painottaminen siinä missä saksalainen retoriikka oli luonteeltaan ennemminkin Lessingin hengessä romantisoitua tai rationaalisen ajattelun läpivalaisemaa.

Tieteellistä orientaatiota lainkaan väheksymättä voidaan kuitenkin todeta, että kaikkein merkityksellisintä niin saksalaisen kuin yhdysvaltalaisenkin retoriikan etenemisessä oli laajojen yleisöjen kiinnostuminen alasta. Molemmissa maissa retoriikka levisi kulovalkean tavoin akateemisten yhteisöjen ulkopuolelle, eikä sillä, minkä filosofisen järjestelmän hengessä alaa tutkittiin, ollut jokamiehelle lopulta kauheasti merkitystä. Keskeisempää on, että retoriikka tuli niin Saksassa kuin Yhdysvalloissakin vähitellen osaksi yhteiskunnallista elämää ja alan kehitys kulki – jokseenkin roomalaisessa hengessä – käsi kädessä yhteiskuntajärjestelmän ja kulttuurin muovautumisen kanssa.

Kuten Saksassa, Yhdysvalloissakin retoriikan kehityskulkuun liittyi vahvasti käännöstyö. Yhdysvalloissa tilanne oli siinä mielessä Saksaa otollisempi, että brittiläisen retoriikan avaintyöt olivat jo valmiiksi oikealla kielellä, ja Britteinsaarilla käytyä keskustelua oli tästä otollista jatkaa uuden mantereen puolella. Näiden teosten rinnalle kuitenkin käännettiin englanniksi jo 1700-luvun puolella muiden muassa Aristoteleen *Retoriikka*, Ciceron *De Oratore* ja Quintilianuksen *Institutio Oratoria*. Nämä toimivat Saksassa laadittujen vastaavien käännösten tapaan pohjana yhdysvaltalaiselle puhetaidon opetukselle. Näin keskustelu retoriikan hengestä ja tavoitteista vilkastui.

Viimeinen, mutta hyvin keskeinen tekijä liittyi sekin alan opetukseen. Niin Saksassa kuin Yhdysvalloissakin alan avainteosten käännökset saivat rinnalleen hyvin eriluonteisia puhumisen oppaita, jotka täydensivät usein kovin raskaslukuisiksi koettuja klassikoita. Conley (1990, 243–244) toteaaakin osuvasti, että oli hämmentävää, kuinka nopeasti vuosien 1750–1850 välillä Saksassa ilmestyi iskeviä ja käytännönläheisiä puheoppaita kielialueella, jolla ne aiemmin olivat olleet jokseenkin harvinaisia. Lasketatavasta riippuen näitä oppaita julkaistiin suhteellisen lyhyessä ajanjaksossa lähes 200. Kirjoittajat olivat hyvin vaihtelevan tasoisia valistuneista maallikoista yliopistotutkijoihin, mikä näkyy kirjallisuuden laadussa. Osa

teoksista oli hyvin toimivia, osa taas pelkästään hyödynsi selvää markkinarakoa. Yhdysvalloissa kehityskaari oli hyvin samankaltainen. Puheoppaita ilmestyi laajoille markkinoille kiihtyvällä tahdilla.

Kehitys Saksassa ja Yhdysvalloissa oli siis monelta osin samansuuntaista, eikä lainkaan sattumalta. Molemmissa maissa seurattiin mielenkiinnolla, mitä retoriikassa oli uudella ja vanhalla mantereella tapahtumassa, ja vaikka suoranaista keskustelua ei saksalaisen ja yhdysvaltalaisen perinteen välillä juuri käyty, yhteydet ovat ilmeiset. Brittiläinen perinne loi yhdysvaltalaiselle traditiolle teoreettiset perusteet, saksalainen perinne puolestaan tuki käytännöllisesti painottuvaa retoriikan kansanvalistustehtävää. Ajatus siitä, että retoriikka on osa laajaa yhteiskunnallista, kulttuurista ja henkistä perintöä – mikä oli saksalaisella kielialueella esimerkiksi Johann Gottschedin (1700–1766) johtotähti – ja että se ei ole niinkään sivistyneistön kuin koko kansan omaisuutta, oli helppo omaksua myös Yhdysvalloissa.

Ensiaskeleet Yhdysvalloissa

Yhdysvaltalaisessa retoriikassa on siis kyse eräänlaisesta brittiläisen ja saksalaisen perinteen yhteenliittämisestä. Molemmista traditioista lainattiin tiettyjä ominaispiirteitä, jotka sitten sovellettiin vastaamaan uuden mantereen erityisiä poliittisia ja kulttuurisia tarpeita. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, miten tänäkin päivänä Yhdysvalloissa tarkastellaan alan historiaa. Yhdysvaltalaisen retoriikan isäksi nimetään usein John Witherspoon (1723–1794), joka ei suinkaan ollut Gottschedin kaltainen Ranskan akatemian syvä ihailija ja saksalaisen kulttuurielämän taustavaikuttaja tai Campbellin kaltainen analyttinen kirjoittaja, vaan presbyteriaanisen kirkon perustaja, palavasieluinen saarnaaja ja yksi itsenäisyysjulistuksen allekirjoittajista. Witherspoon palautti kunniaan Augustinuksen henkisen retoriikan, jolle oli ominaista mukaansatempaavuus, iskevyyt ja kyky puhua yleisölle sen omalla kielellä, ei niinkään analyttinen esiintymistekniikoiden harkinta.

Witherspoon kertoo osaltaan kuitenkin hyvin siitä, miksi juuri Campbell koettiin Yhdysvalloissa tärkeäksi kirjoittajaksi. Witherspoon teki periaatteessa saman kuin mitä Augustinus teki suhteessa toisen sofismin aikaiseen retoriikkaan: käänsi kaunopuheisen ja figuratiivisen perinteen yleisölähtöiseksi, kuulijan huomioon ottavaksi ja tilanteisiin mukautuvaksi retoriikaksi. Campbell tarjosi Witherspoonille, ja monille hänen kaltaisilleen yhdysvaltalaisille uuden mantereen uudenhenkisille puhujille perusteet retoriikan uudistamiseen. Uudenlaisen puhekuulttuurin kautta havaittiin, että Campbellille ominainen yleisön ja kuulijan painottaminen ei ollut pelkästään retoriikan teoriaan liittyvä kysymys. Se heijasti sellaista ajattelutavan muutosta, joka istui erinomaisen hyvin yhdysvaltalaiseen kulttuuri-ilmastoon. Uudella mantereella osoitettiin, kuinka yksilöä arvostettiin eri tavoin kuin mitä Euroopan vanhakantaisten monarkioiden alla laadituissa retorisisa järjestelmissä oli mahdollista. Campbellin ajatukset saivat näin aatteellista myötävirtaa taakseen, ja nämä jäljet näkyvät jossain määrin tänäkin päivänä. Ajatus siitä, että puhe räätöidään aktiivisen ja osallistuvan kuulijan tarpeisiin ja odotuksiin, näkyy 1900-luvun yhdysvaltalaisessa *public speaking* -kirjallisuudessa hyvin. Puheen on oltava tehokasta ja mukautuvaa, jotta se kykenisi seuraamaan kuulijan tarpeita.

Oikeastaan ainoa huono – tosin painava sellainen – puoli Campbellissa oli, että hän oli selkeästi britti, ja hänen vanhahtavaa 1700-luvun mannermaista kirjoitustyyliään alettiin nopeasti vierastaa. Richard Whatelylla (1787–1863) ei ollut tällaisia ongelmia. Whately sopi tyyliltään ja tarkastelutavoiltaan erinomaisesti uudelle mantereelle. Jo tästä syystä Whately on saanut Campbellia selvästi merkittävemmän painoarvon yhdysvaltalaisen retoriikan historian tarkasteluissa. On hyvä huo-

mata, että tällä ei ole kuitenkaan mitään tekemistä Whatelyn henkilöhistorian kanssa. Whately eli elämänsä vanhalla mantereella, pääosin Oxfordissa, Lontoossa ja Dublinissa. Campbellin tavoin Whately oli pappi, joka nimitettiin lopulta Dublinin arkkipiispaksi.

Whatelyn retoriikka kiteytyy käytännössä yhteen teokseen, jonka hän kirjoitti Oxfordin vuosinaan. *Elements of Rhetoric* ilmestyi Lontoossa vuonna 1828, ja siitä otettiin Britteinsaarilla useita painoksia, mutta erityisasemansa se saavutti Yhdysvalloissa. Yhdysvaltalaisesta laitoksesta on tiettävästi otettu ainakin 15 uusintapainosta, viimeisimmät aivan viime vuosikymmeninä. Syy jatkuviin uusintapainoksiin on selvä: teoksen katsotaan luoneen yhdysvaltalaiselle yhteiskunnalliselle keskustelukulttuurille sen kivijalan. Whately allekirjoitti suurelta osin Campbellin perusväitteet retoriikan uudesta luonteesta, mutta oli tätä käytännönläheisempi, ja tarjosi näin erinomaisen pohjan yhdysvaltalaiselle retoriikan pragmatistiselle pohdinnalle. Whately pyrki tuomaan esille, mitä Campbellin kritiikki käytännössä tarkoitti.

Whatelyn retoriikan tunnettu kulmakivi on, että Campbellin yleisölähtöisen kritiikin pitäisi pureutua nimenomaan argumentoinnin muotoihin. Whately suuntasi näin retoriikkaa argumentaatioteorian suuntaan, ja nosti esille erityisesti sen, millaisia edellytyksiä luotettavalle ja uskottavalle argumentaatiolle voidaan asettaa. Hän pyrki myös analysoimaan argumenttien rakennetta, mihin myöhemmin uudessa retoriikassa etenkin Stephen Toulmin tarttui. Toulminin lähtökohtien tavoin *Elements of rhetoric* pyrki hahmottamaan, millainen on mahdollisimman vedenpitävä argumentti. Whately suhtautui tässä Campbellin tavoin kriittisesti esimerkiksi Aristoteleeseen: looginen täsmällisyys ei tee argumentista vedenpitävää, koska logiikka ei kuvaa retoriikan todellisuutta.

Whatelyn ajattelutapa pohjautuu itse asiassa jo Wilsonin brittiläisessä retoriikassa tutuksi tekemään ajatukseen siitä, että kestävä retoriikka lähtee liikkeelle tilanteesta. Näin myös argumentaation luotettavuus ja paikkansapitävyys on aina sidoksissa omaan hetkeensä. Whately päätyikin relativistiseen periaatteeseen, jonka jäljet näkyvät edelleen monin tavoin yhdysvaltalaisessa retoriikassa: argumentaatiolta ei voi odottaa enempää kuin ehdottoman pätevää todistusarvoa tässä ja nyt. Relativistista periaatetta on sittemmin kritisoitu laajalti. Terävimmän tämä kritiikki näkyy Perelmanilla (1982, 10), jolle Whatelyn ajattelutapa edustaa klassisen retoriikan vakavimpia virheitä. Juuri tiettyyn hetkeen, paikkaan ja aikaan sidottu retoriikkahan on Perelmanin ajattelussa, tunnetun luonnehdinnan mukaan, epäeettistä ja alempiin suostuttelun keinoihin perustuvaa.

Perelmanin ja muiden uuden retoriikan edustajien kritiikistä huolimatta Whatelyn näkemys on saavuttanut kestävänsä aseman yhdysvaltalaisessa retoriikassa. Toimivassa retoriikassa on paneuduttava siihen, että välitöntä ympäristöä koskeva tieto on varmasti paikkansa pitävää, koska argumentaatio hyväksytään tai hylätään juuri tässä välittömässä ympäristössä. Whatelyyn suhtaudutaan tässä nimenomaan käytännön opin hengessä. Puhujan on saavutettava oman ympäristönsä uskottavuus ja hyväksyntä, jotta hän voisi saavuttaa sen universaaliyleisön luottamuksen, josta Perelman puhuu. Sellaista moraalifilosofista ongelmaa, johon Perelman viittaa, ei tässä mielessä ymmärretä olevan, tai ainakaan asetelma ei ole mustavalkoinen. Whatelyn ajattelutavassa heijastuu Platonin perusajatus retoriikan etiikasta: oma varmuutesi johtaa argumentaation varmuuteen, koska ajattelusi on sitä, mitä argumentoit. Jos olet vilpiton suhteessa yleisösi, toimit niin eettisesti kuin puhujalta voidaan edellyttää. Se vastuu, joka meillä on suhteessa universaaliyleisöön, on useimmiten yksittäisen puhujan vaikutusmahdollisuuksien tuolla puolen, emmekä voi ottaa siihen käytännön retoriikassa juurikaan kantaa.

Whatelyn perinne: Genung ja Hill

Whatelya pidetään esimerkiksi yhdysvaltalaisen lainsäädännön kehittymisen kannalta hyvin keskeisenä taustavaikuttajana. Hänen argumentaatioteoriasahan tarkoittaa käytännössä sitä, että puhujan varmuus heijastuu suoraan argumentaation kestävyuteen. Jos kaksi puhujaa ja heidän argumentaationsa asetetaan rinnakkain, varmempi osoittaa vahvuutensa. Jos argumentointi ei ole kestävä, se on – kuten Whately toteaa – vasta-argumentein hajotettavissa. Tämä periaate on tänäkin päivänä, jo tv-sarjoista tunnetulla tavalla, keskeinen osa yhdysvaltalaisista oikeusliviaviestintää. Vasta-argumentointi pyrkii aktiivisesti kyseenalaistamaan esitetyn argumentin varmuuden, koska näin koetellen löydetään paikkansapitävä totuus.

Elements of Rhetoric sai laajaa kannatusta paitsi oikeussaleissa, myös yleisesti yhdysvaltalaisista keskustelevaa yhteiskuntaa kehitettäessä. Whately painotti – brittiläisestä perinteestä poiketen – esimerkiksi sitä, että argumentaatioissa auktoriteettiin vetoaminen on osoitus heikkoudesta. Whately pyrki osoittamaan amerikkalaisiin *free speech* -ihanteisiin hyvin istuvalla tavalla, että kenen tahansa sana on periaatteessa yhtä painava. Puheen todistusvoima riippuu siitä, kuinka tiukasti argumentaatio on kiinni totuudellisuudessa, ei siitä kuka sen esittää. Tässä mielessä kaikki olivat uudessa yhdysvaltalaisessa keskusteleavassa yhteiskunnassa tasavertaisia.

Whatelyn tavoitteena olikin retorisesti aktiivinen ja osallistuva yhteiskunta. Tämän nimissä Whately näki retoriikan perinteisetkin muodon ja sisällön kysymykset uudessa valossa. Puheen tuli esimerkiksi olla tyyliltään keskustelevaa, koska se tuo puhujan ja kuulijan rinnakkaiseen asemaan. Lähtökohtana oli, että hyväksymme keskustelevalle tyylillä rakennetun puheen, koska se peilaa keskustelevan luonteista yhteiskuntaa. Ymmärrettävistä syistä Whately suhtautui etenkin brittiläisen elokuution ja figuratiivisuuden periaatteisiin suurella varauksella. Whately painotti sitä, että käsiteltävä asia ja aito keskusteluyhteys ovat retoriikan liikkeellepaneva voima. Elokuutio voi kääntyä esittäjänsä vastaan, jos se etäännyttää puhujan yleisöstään.

Whatelyn luomilla periaatteilla oli paljon jatkajia ja kehittelijöitä. Tunnetuin heistä lienee John Genung. Genungin pääteokset, vuonna 1888 ilmestynyt *Handbook of rhetorical analysis* ja vuonna 1893 julkaistu *Outlines of rhetoric*, onnistuivat toimimaan pitkälle 1900-luvun puolelle retoriikan opintojen perusteoksina. Genungin teosten etuna oli vielä Whatelyakin pidemmälle viety käsittelyn laaja-alaisuus ja etenkin brittiläisiin teoksiin nähden entistäkin kriittisempi henki. Genung vaati retorilta analyysilta kykyä ymmärtää hyvin eriluonteisia olosuhteita ja lajityyppisiä poliittisista satiirista saarnoihin. Analyysissa painotettiin kolmea osa-aluetta: aiheen ymmärtämistä, kontekstia ja yleisöä. Genungin muodostamat periaatteet ovat itse asiassa edelleenkin klassisen retoriikan nimissä tehtävässä retorilissa analyysissa toimivia, ja hänen kykynsä kääntää analyysin avaamat näkökulmat käytännön ohjenuoriksi on sujuva. Genung painotti retoriikan opettamisessa persoonallisen ilmaisutavan löytämistä sekä sitä, että puhujan käsitys itsestään ja hänen esiintymisensä tukevat toisiaan. Vuonna 1900 ilmestynyt *The working principles of rhetoric* on tämän ajattelutavan kiteytys.

Genungin tapa ymmärtää retoriikan tehokkuuden ja oman persoonallisuuden välinen suhde on tärkeä merkkipaalu yhdysvaltalaisessa retoriikassa. Genungin kuuluisan teesin mukaan puhujan suurin haaste on puhua tehokkaasti. Tehokkuuden nimissä Genung painottaa puhujan kykyä tehdä tietoisia valintoja etenkin tyylin suhteen. Nämä kaksi käsitettä, tehokkuus ja valinnat, jäivät yhdysvaltalaiseen retoriikkaan pysyvästi. Genungin yhteydessä on kuitenkin muistettava, että hän tunsu samalla suurta huolta siitä, miten puhuja tehokkaita ja toimivia valintoja

tehdessään olisi edelleen rehellinen itselleen. Genungin pedagogiikka onkin suurelta osin tämän jännitteen käsittelyä ja purkamista: miten pitää huolta siitä, että käytämme eteemme aukeavat puhetilanteet maksimaalisesti hyväksemme menettämättä omakohtaisuuttamme ja persoonallisuuttamme.

Adams Sherman Hill on tätä nykyä Genungia kenties hieman heikommin tunnettu hahmo, mutta käytännössä Hillin ja Genungin tuotanto tukevat vahvasti toisiaan. Hillin avainteokset, sellaiset kuin vuonna 1878 ilmestynyt *The principles of rhetoric* ja *Foundations of rhetoric* vuodelta 1892, tunnetaan parhaiten juuri tehokkuuden problematisoinnistaan. Retorinen tehokkuus tarkoittaa Hillille kuitenkin eri asiaa kuin Genungille. Hillin lähtökohtana on Kantin Yhdysvalloissaikin hyvin tunnettu käsitys siitä, että retoriikka on taidetta, ei niinkään tiedettä. Omalaatuisesti retoriikan tekee Hillin mukaan se, että toisin kuin muut taiteen lajit, retoriikka nimenomaisesti tavoittelee tehokkuutta – tehokkuus ei ole mikään alan ulkopuolelta määritetty odotusarvo, vaan kaikkea retorista toimintaa ohjaava *primus motor*. Keskeistä alan ymmärtämisessä onkin, että retoriikka aina pyrkii johonkin, suuntautuu jotain kohti.

Hillin suuri anti on, että etenkin *The principles of rhetoric* nostaa esille tehokkuuden tarkastelun ohessa monia sellaisia hedelmällisiä ja kuvaavia käsitteitä, joita on sittemmin yhdysvaltalaisesta retoriikasta käytävässä keskustelussa voitu käyttää monipuolisesti hyväksi. Tästä johtuen Hilliin viitataan alan keskusteluissa tänäkin päivänä. Yksi tällaisista käsitteistä on retoriikkaan liittyvä valta. Hill näkee, hyvinkin modernilla tavalla, että retoriikassa on kyse tiedon etiikasta: tieto on valtaa, ja retoriikka on kykyä soveltaa tuota tietoa ja tietämystä kulloinkin tarkoituksenmukaisimmalla tavalla. Hill seuraa tätä ajatusta klassisen retoriikan hengessä siten, että tiedon hyväksikäyttämistä tarkastellaan käytännön toiminnan sovellusten kautta. Hillin seuraajat 1900-luvulla retorisen kritiikin piirissä kuitenkin omaksuivat käsitteen jo eri tavoin.

Yhdysvaltalainen retoriikka 1900-luvun alkupuolella

1900-luvulle tultaessa yhdysvaltalainen retoriikka alkoi selvästi irtautua saksalaisista ja brittiläisistä juuristaan. Tähän vaikuttivat eniten Edward Phillips ja James Winans, sillä he molemmat kehittivät retoriikkaan uudistuksia, jotka tekivät entistä selvempää pesäeroa klassisen retoriikan henkeen ja käsitteistöön. Keskeinen taustatekijä oli eksaktien tieteiden aseman jatkuva vahvistuminen ja etenkin kokeellisen psykologian piirissä tehty tutkimus, joka tarjosi uusia näköaloja viestintäprosessin ymmärtämiseen. Tämä värittää varsinkin Phillipsin teoksia. Phillips näki, että retoriikka sisälsi epätieteellistä painolastia, josta oli päästävä eroon. Ala kantoi mukanaan käsitteellistä epätarkkuutta siellä, missä uudentyypinen tieteellinen tutkimus antoi mahdollisuutta täsmällisyyteen. Phillipsin käsityksen mukaan retoriikka oli käsitteellisesti vanhentunutta ja sisälsi ihmiskäsityksen, joka teki esimerkiksi käytännön koulutus- ja opetustyön vaikeaksi.

Phillipsillä olikin kaksi tavoitetta. Toisaalta hän pyrki vahvasti eroon kaunopuheisuuden perinteestä – eikä pelkästään perinteestä, vaan oikeastaan koko hankalasta käsitteestä. 'Elokuutio' oli terminä moniselitteisesti latautunut ja sisälsi jo historiallisista syistä johtuen kielteistä painolastia, mikä haittasi retoriikan soveltamis- ja hyödyntämismahdollisuuksia. Kun Phillips vuonna 1900 perusti Isokrateen koulun hengessä *Phillips school of oratoryn*, hän lähtikin suuntaan, jossa elokuution perinne oli tietoisesti eräänlainen vastavoima. Phillips keskittyi puhetilanteeseen ja sen hallintaan, ja tätä kautta, Genungin mukaisesti, entistä tietoisempien valintojen tekemiseen.

Phillipsin tavoitteena oli myös uudistaa käytännön puheopetusta. Hänen pääteoksensa, vuonna 1908 ilmestynyt *Effective speaking*, loi käytännössä uuden hengen retoriikan ja puheen opetukselle. Phillips nojautui kahteen hilliläiseen pääkäsitteeseen: tehokkuuteen ja tarkoituksenmukaisuuteen. Hänen mukaansa klassinen retoriikka sisälsi omaan aikaansa ja kulttuuriinsa sidottuja arvostuksia, joita ei tullut ymmärtää yleispäteviksi. 1900-luvun viestinnälle oli ominaista juuri ajan ja sisällön hallinta. Yhteiskunta oli entistä keskusteleavampi, liike-elämän puhetaitoon kohdistuvat vaatimukset kovenivat ja erilaisten puhefoorumien hallinta oli entistä vaikeampaa. Phillips korosti, että hyvä puhuja käyttää omaansa ja muiden aikaa tehokkaasti ja kykenee toimimaan tarkoituksenmukaisesti erilaisten puhetilanteiden ehdoilla.

James Winans puolestaan julkaisi oman pääteoksensa *Public speakingin* vuonna 1915. Teos on monelta osin samanhenkinen oppikirja kuin Phillipsin hieman aiemmin valmistunut teos, mutta psykologinen perusta on astetta modernimpi. Yhdistäviä tekijöitä on kuitenkin enemmän kuin erottavia. Winans puhuu Phillipsiä mukaillen puhujan oman ymmärryksen ja tiedostamisen merkityksestä. Perusteeksi on, että puhuja onnistuu sitä paremmin, mitä syvempi käsitys tällä on puhetilanteen peruselementeistä ja onnistumisen edellytyksistä. Ikään kuin uuden retoriikan tulemista uumoillen Winans painottaa sitä, että käytettävien sanojen ja lauseiden merkityksistä on oltava hyvin perillä. Se merkitys, jonka puhuja sanomalleen antaa, välittyy kuulijalle toivotun kaltaisena vain, jos puhuja on hyvin selvillä siitä, miten puhuttua viestiä vastaanotetaan.

Phillips ja Winans kertovat osaltaan siitä, millaiseksi retoriikka puheopin perinteen jatkajana alkoi muovautua. Retoriikasta tuli monissa yliopistoissa oppiaine nimeltä *speech* ja hieman myöhemmin *speech communication*. Opinnoissa luettiin Winansin ja Phillipsin, mutta laajalti myös esimerkiksi Whatelyn ja Genungin teoksia, ja opiskelun ote oli hyvinkin käytännönläheinen ja soveltava. Samalla seurattiin klassisen retoriikan mukaisesti ajatusta siitä, että erilaisissa puhetilanteissa pärjääminen edellyttää käytännön harjoittelemista ja henkilökohtaisten viestintätaitojen kehittämistä. Yhdysvaltalaiselle perinteelle ominaiset tehokkuuden, tarkoituksenmukaisuuden ja iskevyyden ihanteet olivat tämän käytäntösuuntautuneisuuden kivijalka ja ne näkyvät tämänkin päivän yhdysvaltalaisessa retoriikassa. Lyhyet, iskevät lauseet, jotka kiteyttävät tehokkaasti puhujan ydinajatuksen, ovat nimenomaan tarkoituksenmukaisia.

Retorisen kritiikin tuleminen

Winansin ja Phillipsin avaamien näkökulmien perustalle rakentunut puheviestintä tunnetaan Suomessakin nykyään hyvin. Suomalainen puheviestintähän on monelta osin seurannut etenkin Winansin perusajatusta siitä, että sovellamme esimerkiksi psykologian ja sosiaalipsykologian uusinta tutkimustietoa klassisesta retoriikasta kumpuaviin puhe- ja esiintymistilanteiden hallinnan periaatteisiin. Oppiaine on tässä mielessä ollut sekoitus uutta analyttistä tutkimusta ja vanhaa esiintymisohjeiden kirjallisuutta. Niin Suomessa kuin Yhdysvalloissakin tämä perinne on lähtenyt ratkaisevalla tavalla uusiin suuntiin oikeastaan vasta 1990-luvulle tultaessa.

Puheviestintä on kuitenkin vain yksi niistä oksista, joita yhdysvaltalaiseen retoriikkaan 1900-luvulla muodostui. Yhdysvaltalaisen retoriikan kokonaiskuva on hyvin moninainen. Tunnettu esimerkki tästä monimuotoisuudesta on Albert Craig Bairdin edustama ote. Baird oli toisaalta innostunut Deweyn ajattelusta ja pyrki saattamaan käytäntöön etenkin tämän kasvatus- ja yhteiskuntafilosofisia periaatteita. Tavoitteena oli laaja ja monipuolinen julkinen debattikulttuuri: esimerkiksi

politiikka piti pyrkiä tuomaan kabineteista julkisille keskustelufoorumeille, jotta ihmiset voisivat muodostaa niistä mielipiteensä. Bairdin tunnetuimmat teokset, vuonna 1928 ilmestynyt *Public discussion and debate* ja *Discussion: principles and types* vuodelta 1943, käsittelevät molemmat tätä aihepiiriä.

Retoriikan kehityksen kannalta keskeisintä on kuitenkin ollut se työ, jota Baird teki retorisen kritiikin alueella. Tätä nykyä hyvin merkittävä osa yhdysvaltalaisesta retoriikan traditiosta onkin painottunut systemaattisen, jatkuvan ja teoreettisesti monialaisen kritiikin kehittämiseen. Tässä kritiikissä voidaan soveltaa klassisia aristotelisiä periaatteita tai nykyään esimerkiksi feministisen yhteiskuntateorian käytäntöjä, mutta lähes kaikissa näissä lähtökohtana on Bairdin 1940-luvulla muotoilema tapa ymmärtää retoriikka analyysin kohteena. Baird näki aristoteliseen tapaan retoriikan ja politiikan toisiinsa kietoutuvina termeinä ja lähti siitä, että alan tehtävä on tarkastella – usein myös paljastaa – poliittisen retoriikan periaatteita ja tavoitteita.

Retorisesta kritiikistä on Yhdysvalloissa laadittu 1950-luvun jälkeen lukuisia laaja-alaisia teoksia, joista ainakin historiallisessa katsannossa tunnetuimmat lienevät Edwin Blackin vuonna 1965 ilmestynyt *Rhetorical criticism: a study in method* ja Wayne Boothin vuonna 1961 julkaistu mielenkiintoinen *The rhetoric of fiction*. Niin Black kuin Boothkin nojautuivat vahvasti klassisen retoriikan kulmakiviin, mutta käytännössä retorinen kritiikki alkoi 1960-luvulla vähitellen eriytyä omaksi oppiaineekseen. Kehityskaari näkyy selvästi, kun sitä tarkastellaan 2000-luvun näkökulmasta: tänä päivänä on yhä tavallisempaa, että yhdysvaltalaisilla retoriikan kursseilla laaditaan Boothin ja Blackin hengessä kriittisiä esseitä ja harjoitetaan nimenomaan kritiikissä vaadittavia taitoja. Sen sijaan, että tarkasteltaisiin retoriikka omaehtoisena oppiaineena, keskitytäänkin siihen metodiikkaan, jolla kritiikin peruskysymyksiä voidaan lähestyä.

Uusi retoriikka Yhdysvalloissa

1950-luvun jälkeistä yhdysvaltalaisista retoriikkaa ei voi tarkastella ottamatta kantaa siihen, miten uuden retoriikan tuleminen vaikutti perinteen kehittymiseen. Uuden retoriikan suhdetta jo olemassa olleeseen perinteeseen voi katsoa kovin eri näkökulmista. Jos lähtökohtana on I.A. Richardsin edustama uusi retoriikka, klassista perinnettä ja sen 1900-luvun yhdysvaltalaisia kehittäjiä katsottiin kovin karsaasti. Richards halusi tietoisesti ottaa tiukkaa pesäeroa klassiseen perinteeseen. Niissäkin tapauksissa, joissa kyse ei ole suoranaista hyökkäyksestä klassisia juuria kohtaan, uuden retoriikan kehittäjät ovat monesti pyrkineet selvästi irtautumaan klassisen retoriikan leimasta. Tämä näkyy selkeästi ja iskevästi esimerkiksi Chaim Perelmanin kirjoituksissa, joita luettiin Yhdysvalloissa laajalti. Perelman totesi esimerkiksi vuonna 1971 ilmestyneessä ”The new rhetoric” -artikkelissaan seuraavasti:

Uuden retoriikan erityislaatuisuus näkyy sen tavassa tarkastella puhujan ja kuulijan välistä suhdetta – suhdetta vaikuttajan ja vaikutetuksi tulevan välillä. Uuden retoriikan tulee olla luonteeltaan yleistä, eikä sen tule rajoittua joihinkin tiettyihin tekniikoihin, viestinnän kanaviin, tilanteisiin tai sisältöihin. ... Retoriikassa ei ole kyse julkisesta esiintymisestä tai kaunopuheisuudesta, vaikka nämä ovatkin retoriikan teorian tärkeitä sovellusalueita.

Retoriikan historian ja koko alan tradition kannalta keskeistä on, mitä Perelman toteaa viimeisessä lauseessa. Perelmanilainen uusi retoriikka lähtee siitä, että yleisöpuhe on vain sovellusalue, ei alan varsinaista ydintä. Tuota sovellusalueutta tuli myös lähestyä uudella tavalla. Uusi retoriikka ei hyväksynyt sellaisia käytännön

neuvoja, ohjeita ja opastuksia, jotka olivat olleet ominaisia klassiselle retoriikalle. Niin Richardsille kuin Perelmanillekin retoriikan tuli olla ennemminkin retorisen kritiikin henkistä analyysiä, erittelyä ja tulkintaa.

Richards ja Perelman ovat kuitenkin, etenkin yhdysvaltalaisesta näkökulmasta katsoen, vain osa uuden retoriikan aaltoa. Eurooppalaisittain olemme taipuvaisia ajattelemaan, että uusi retoriikka kumosi kerralla antiikista juontuvan perinteen. Jos tarkastelun kohteeksi otetaan esimerkiksi Richard Weaverin kaltainen kirjoittaja, tuo kokonaiskuva muuttuu kuitenkin ongelmallisemmaksi. Weaver seuraa selvästi uudelle retoriikalle ominaista kriittistä ja merkityspainotteista tarkastelutapaa, mutta samalla hän ankkuroi itsensä hyvin vahvasti nimenomaan antiikin klassiseen perinteeseen (Johannesen & Strickland & Eubanks 1970). Siinä missä Richards uudistamisen nimissä hyökkää antiikista kumpuavaa perinnettä vastaan, Weaver puolestaan pyrkii nimenomaan takaisin juurille. Tämä näkyy hyvin suhteessa Platoniin, joka toimi jo Whatelyyn liittyvässä keskustelussa vedenjakajana. Weaverin (1953) retoriikkaan sisältyvä vahva eettinen lataus nojautuu – Whatelyn hengessä – Platonin käsityksiin oikeasta ja väärästä sekä siihen, kuinka todellisia eettiset arvostelmat ovat. Weaverin maine yhdysvaltalaisen retoriikan suurena uudistajana nojaakin pitkälti siihen, että hänen filosofiansa sisältää metafysisiä ja transsendentaalisia ulottuvuuksia aikana, joka oli tälle kaikkea muuta kuin suosiollinen.

Osin samaa voidaan käsittääkseni todeta esimerkiksi Kenneth Burkesta. Burkologit, kuten esimerkiksi Kari Palonen (1997) heitä on osuvasti kutsunut, näkevät avaintesten – sellaisten kuin *A rhetoric of motives* (1950) tai *A grammar of motives* (1945) – olevan vallankumouksellisia suhteessa vaikuttamisen klassisiin juuriin. Vallankumouksen asteesta voidaan kuitenkin keskustella pitkään ja hartaasti. Burke painottaa kielen, merkitysten ja symbolien ymmärtämistä, mutta onko kyseessä täydellinen käänne suhteessa klassiseen retoriikkaan vai ennemminkin tarkastelun suunnan uudistaminen? Esimerkiksi *A grammar of motives* -teoksen esittelemä 'motiivien kielioppi' tarkoitti Burkelle kielen mahdollisuuksien tutkimista: mitä kielellä voidaan luoda, millaisia kielen käyttötavat ja sopimukset ovat ja miten kieli heijastaa ajatteluamme. Onko ajatus sellaisenaan uusi? Yhdysvaltalaista ja brittiläistä perinnettä tarkastelemalla voisi sanoa, että tämä on ennemminkin looginen jatke sille, mistä Campbell kuulijan tulkinnasta puhuessaan aloitti.

Totta on, että uusi retoriikka uudisti retoriikan käsitteistöä ja teoriaa. Tämä näkyy myös Burkella. Samaan hengenvetoon voidaan kuitenkin myös todeta, että suuri osa uuden retoriikan käsitteistöä kulkee käsi kädessä klassisen perinteen kanssa. Burken tunnetuimmat jäsenyykset koskevat jo antiikista, mutta etenkin Wardilta tuttuja avaintemoja: metaforia, metonymiaa ja ironiaa. Burke lähestyy termejä Wardiin nähden uudesta näkökulmasta, mutta tämäkin on ymmärrettävää suhteessa niihin uudistuksiin, joita niin Campbell kuin Whatelykin toivat tullessaan. Kun Burke analysoi esimerkiksi metaforia, hän ei tarkastele kielen kuvittamista, vaan ajattelua ja mieltä. Yhtä kaikki Burkekin näkee, että hän lähestyy antiikista tuttuja perustrooppeja. Kokonaan uudet käsitteet, merkittävimpana kenties identifikaation käsite, rakentuvat nekin perustrooppien erittelyn luoman kivijalan päälle.

Jo Burken ja Weaverin kautta voidaan kyseenalaistaa se, millainen ero uuden ja vanhan retoriikan välille lopulta on Yhdysvalloissa jännittynyt. On ilmeistä, että uusi retoriikka toi tullessaan retorisen kritiikin kaltaisen uuden suunnan retoriikan tutkimukseen. Se, löikö tämä vanhan perinteen hengiltä, on kuitenkin kokonaan eri asia. Eurooppalaisittain voitaisiin perustellusti sanoa, että uuden retoriikan valta-asema on ilmeinen. Tarkastelemme retoriikan maailmaa painottuneesti uuden retoriikan silmälasien läpi. Yhdysvalloissa tilanne on hieman toinen. Monissa ta-

pauksissa uuden retoriikan keskeiset nimet onnistutaan yhdistämään kivuttomasti retoriikan eri traditioiden kanssa. Tunnettu esimerkki tästä on Stephen Toulmin (1958) ja hänen argumentaatioteoriansa. Toulmin, jota tuskin millään voitaisiin pitää klassisen retoriikan puolestapuhujana, hämmästyti itsekin sitä, kuinka Douglas Ehningerin kaltaiset puheviestinnän edustajat lainasivat hänen ajatuksiaan omista teoksissaan ja opetuksissaan. Kun Toulmin ensimmäisiä kertoja vieraili Yhdysvalloissa 1950–1960-luvuilla, hänen ajatuksensa saivat vastakaikua filosofien lisäksi juuri käytännön retoriikan edustajissa. Uusi retoriikka ja klassinen perinne ovat, nimenomaan yhdysvaltalaisesta katsantokannasta tarkasteltuna, tässä mielessä kulkeneet ennemminkin käsi kädessä kuin sulkeneet pois toisiaan.

Yhdysvaltalainen retoriikka tänään

Voimme siis eritellä yhdysvaltalaisesta retoriikan traditiosta ainakin kolme merkittävää osa-aluetta: klassisen puhetaidon perinteen, retorisen kritiikin ja uuden retoriikan suunnat. Nämä kolme painopistettä ovat olemassa tänäkin päivänä. Klassista perinnettä tutkitaan ja opiskellaan laaja-alaisesti ja viestinnän perustaitoja harjoitetaan periaatteessa jo antiikista tutuin periaattein. Yhdysvaltalaiseen yleissivistävään koulutusjärjestelmään sisältyvä ajatus siitä, että puhumisen, argumentaation ja esiintymisen taidoilla on erityistä yhteiskunnallista painoarvoa, näkyy Euroopasta poiketen laajalti myös yliopistoissa. Puhumisen taitoihin suhtaudutaan useimmiten pragmaattisesti ja eettisessä mielessä kiihkottomasti – ilman erityistä henkistä painolastia.

Retoriseen kritiikkiin liittyvät korkeakouluopinnot, samoin kuin alalla tehtävä tutkimus, ovat mielenkiintoisella tavalla klassisen perinteen ja uuden retoriikan välimaastossa. Toisaalta hyödynnetään esimerkiksi aristotelisiä periaatteita ja klassisen retoriikan käsitteistöä, toisaalta käytetään hyväksi Burken dramatisista pentadia tai semiotiikan ja strukturalismin avaamia moninaisia näkökulmia. Retoriselle kritiikille näyttääkin olevan ominaista se, että niin metodisia kuin teoreettisia näkökulmia sovelletaan hyvin vapaasti. Retorisessä kritiikissä voidaan yhtäältä analysoida erilaisia populaarikulttuurin kohteita, kuten elokuvia, musiikkia tai sarjakuvaa, toisaalta hyvin klassisia retoriikan kohteita, kuten poliittista tai uskonnollista viestintää.

Uusi retoriikka on tässä mielessä yksi kolmesta. Sen asema suhteessa klassiseen retoriikkaan on toki haastava, mutta sen ei voi sanoa saavuttaneen sellaista dominoivaa asemaa kuin minkä eurooppalaisessa ajattelussa näemme. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö uusi retoriikka olisi saanut Yhdysvalloissa vastakaikua. Päinvastoin, esimerkiksi Perelmanin kvasilogiikkaan liittyvä keskustelu sai hyvin nopeasti jalansijaa juuri Yhdysvalloissa. Uusi retoriikka on kuitenkin sopeutettu eurooppalaista yliopistomaailmaa huomattavasti moninaisempaan ja kirjavampaan kokonaiskenttään. Uusi retoriikka ei ole syrjäyttänyt klassista, vaan ne ovat ennemminkin asettuneet rinnakkain.

Käsitteenä 'yhdysvaltalainen retoriikka' onkin kovin ristiriitainen ja monimuotoinen. Se on yhtä aikaa klassista, kriittistä ja uuden retoriikan hengen mukaista. Tästä johtuen viime vuosikymmenten kehityskaaren hahmottaminen on työlästä. Itse näkisin, että tässä yhteydessä kannattaa seurata erityisesti sitä keskustelua, jota aivan viime vuosina on käyty retoriikan epistemologiaan liittyvissä kysymyksissä. Epistemologisen keskustelun kautta avautuu näkökulmia etenkin siihen, kuinka yhdysvaltalaisessa nykytraditiossa retoriikan moninaisuutta pyritään hallitsemaan. Mieleen nousee tässä etenkin kaksi kirjoittajaa: Richard McKeon ja Richard Rorty. McKeon (1987) ja Rorty (1987; 1989) ovat pyrkineet avaamaan

tietä entistäkin itsetietoisemmalle ja itseään monipuolisemmin tulkitsevalle retoriikalle. Näemme toivottavasti aiempaa selvemmin, millaisista osa-alueista ala rakentuu, kun pyrimme entistä tiukemmin kiinni alan teoreettisiin ja metateoreettisiin rakenteisiin.

Richard McKeonia, joka Suomessa tunnetaan yleensä Rortya huonommin, voitaisiin tässä yhteydessä monelta osin aiheellisesti verrata Kenneth Burkeen – kummankin retoriikkaa käsittelevä kirjallinen tuotanto on hyvin laajaa ja monipuolista. McKeon on yhdysvaltalaisen retoriikan metateorian muodostuksen kannalta ollut keskeinen hahmo siinä mielessä, että hänen kirjallisuudessaan heijastuvat erinomaisella tavalla eurooppalaisen ja yhdysvaltalaisen perinteet erot: kyseessä on McKeonin mukaan aidosti kaksi erilaista retoriikan maailmaa. Puheen ja vaikuttamisen sosiaalinen, kulttuurinen ja yhteiskunnallinen merkitys ymmärretään valtameren eri puolilla hyvin eri tavoin. McKeonin oma tavaramerkki, hyvin soveltavan luonteinen neoaristotelinen retorinen kritiikki, on hyvä osoitus tästä. Keskeistä ei ole se, kuinka tiukkoja metodologisia ratkaisuja tehdään, vaan se, että hyödynnetään sitä aitoa moninaisuutta, joka retoriikalle on ominaista. Keskeistä McKeonin henkiselle yhdysvaltalaiselle retoriikalle onkin eräänlainen metateoreettinen ja metodologinen uskaliaisuus.

McKeonin edustama uskaliaisuus kumpuaa retoriikasta itsestään. Jos lähdemme siitä, että ala on luonteeltaan moninainen, myös sen metodisen otteen on oltava moninaista. Tieteenfilosofisessa mielessä tämä johtaa Feyerabendilta tuttuun ajatukseen siitä, että kyetäksemme vastaamaan tutkimuskohteittemme monimuotoisuuteen, meidän on suhtauduttava metodisiin kysymyksiin anarkistisesti. Richard Rorty, kenties mielenkiintoisin aivan viime vuosien retoriikan uudistajista, on omista haastatteluissaan tuonut hyvin esille, miten nämä McKeonin käsitykset retoriikan tutkimuksesta ovat vaikuttaneet hänen ajatteluunsa. Rorty näkee ongelmaksi juuri sen, että pyrimme epätoivoisesti rakentamaan alasta muuta kuin mitä se on. Se, että voimme klassisen retoriikan käytäntöjen mukaisesti vaikuttaa toisiimme, ei häviä mihinkään toteamalla käytännön kysymykset epärelevantteiksi.

Rorty edustaa yhdysvaltalaisessa nykyretoriikassa kenties selvimmin sitä, miten ala pyrkii jatkuvasti syvempään itseymmärrykseen. Vuonna 1989 ilmestynyt *Contingency, irony, and solidarity* on 1990-luvun yhdysvaltalaisen retoriikan keskeinen merkkipaalu. Se peilaa hyvin tämän päivän käsityksiä yhdysvaltalaisen retoriikan ominaispiirteistä ja tavoitteista. Vaarallista ei Rortyn ajattelun mukaan ole niinkään se, että hyväksymme klassisen retoriikan, vaan se, että oletamme käyttämämme analyttisen kielijärjestelmän, jolla selitämme ja kuvaamme retoriikkaa, olevan retoriikasta riisuttua. Rorty on nostanut pinnalle kysymyksen siitä, voimmeko itse asiassa koskaan päästä käytännöllisen retoriikan tuolle puolen. Retoriikka on väistämättä luonteeltaan kaksikasvoista. Toisaalta kyse on retoriikan sallimisesta osaksi sosiaalista olemassaoloamme, toisaalta klassisten periaatteiden hyväksymisestä osaksi retoriikasta käytävää tieteellistä keskustelua.

Rorty pyrkii tätä kautta rakentamaan siltaa klassisen ja uuden retoriikan sekä retorisen kritiikin tarjoamien näkökulmien välille. Hän seuraa monissa kohdin etenkin uudelle retoriikalle ominaista otetta ja tavallaan jatkokehittää Richardsin ajatusta siitä, että retoriikka on väärinymmärrysten korjaamisen tiedettä – väärinymmärryksen mahdollisuus pitää vain kohdistaa myös retoriikkaan itseensä. Tämä teesi on hyvin keskeinen osa tämän päivän yhdysvaltalaisesta retoriikkaa. On ymmärrettävä, että sekin keskustelu, jota käymme retoriikasta itsestään, on retorista. Avain tämän päivän retoriikan ymmärtämiseen on, kuten Rorty (1987, 48–51) painokkaasti toteaa, avoin ja vilpitön keskustelu, jossa arvioidaan tasapuolisesti kaiken retorisen toiminnan merkitystä yhteiskunnassamme. Yhdysvaltalainen kulttuuri osoittaa erinomaisesti, että emme voi ummistaa silmiämme siltä, että

klassisen retoriikan ilmiömaailma vaikuttaa luonamme tänäkin päivänä. Sen sijaan, että näemme ongelmia yhdysvaltalaisen retoriikan käytännöissä – korostaen tässä nimenomaisesti ongelmien yhdysvaltalaisuutta – meidän pitäisikin kenties kysyä, lakaisemmeko itse vastaavat ongelmat vain näkymättömiin.

Viite

- 1 Kirjoittaja haluaa tässä kohdin kiittää referettä artikkelin fokusointiin ja tematisointiin liittyvistä rakentavista kommentteista.

Kirjallisuus

- Barilli, Renato (1989)
Rhetoric. Minneapolis: University of Minnesota press.
- Black, Edwin (1965)
Rhetorical criticism: a study in method. Madison: University of Wisconsin press.
- Blomstedt, Jan (2003)
Retoriikkaa epäilijöille. Helsinki: Loki-Kirjat.
- Burke, Kenneth (1950)
A rhetoric of motives. New York: Prentice-Hall.
- Burke, Kenneth (1945)
A grammar of motives. New York: Prentice-Hall.
- Conley, Thomas (1990)
Rhetoric in the European tradition. Chicago: University of Chicago press.
- Enos, Theresa (1996)
Encyclopedia of rhetoric and composition. New York: Garland publishing.
- Foss, Sonja & Karen Foss & Robert Trapp (1985)
Contemporary perspectives on rhetoric. Prospect Heights: Waveland.
- Johannesen, Richard & Rennard Strickland & Ralph Eubanks (1970)
Richard Weaver on the nature of rhetoric. Teoksessa Weaver, R. Language is sermonic. Baton Rouge: Louisiana state university press.
- McKeon, Richard (1987)
Rhetoric. Woodbridge: Ox bow press
- Megill, Allan & Donald McCloskey (1987)
The rhetoric of history. Teoksessa Nelson, J. & Megill, A. & McCloskey, D. (toim.) The rhetoric of the human sciences. Madison: University of Wisconsin press.
- Palonen, Kari (1997)
Kootut retoriikat. Jyväskylä: SoPhi.
- Perelman, Chaim (1971)
The new rhetoric. Teoksessa Bitzer, L. & Black, E. (toim.) The prospect of rhetoric. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Perelman, Chaim (1982)
The realm of rhetoric. Notre Dame: University of Notre Dame press.
- Richards, I.A. (1936/1947)
The philosophy of rhetoric. New York: Oxford university press.
- Rorty, Richard (1987)
Science as solidarity. Teoksessa Nelson, J. & Megill, A. & McCloskey, D. (toim.) The rhetoric of the human sciences. Madison: University of Wisconsin press.
- Rorty, Richard (1989)
Contingency, irony, and solidarity. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sloane, Thomas (2001)
Encyclopedia of rhetoric. Oxford: University press.
- Summa, Hilikka (1996)
Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Teoksessa Palonen, K. & Summa, H. (toim.) Pelkkää retoriikkaa. Tampere: Vastapaino.
- Toulmin, Stephen (1958)
The uses of argument. Cambridge: Cambridge university press.
- Weaver, Richard (1953)
The ethics of rhetoric. Chicago: Henry Regnery.
- Vickers, Brian (1990)
In defence of rhetoric. Oxford: Clarendon press.